

**BOLAJAQ QÁNIGELERDİN SÓYLEW SHEBERLIGIN RAWAJLANDÍRÍW
TEXNOLOGIYALARÍ**

Abatova Mexriban,
Ájiniyaz atındaǵı NMPI tayanış doktorantı

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18903429>

Annotatsiya: *Mazkur maqolada talabalarda notiqlik qobiliyatini metodik jihatdan rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari yoritiladi. Notiqlik kompetensiyasining tarkibiy qismlari, uni shakllantirishning pedagogik tamoyillari hamda samarali metod va texnologiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, oliy ta'lim jarayonida talabalarning nutqiy faolligini oshirish, muloqot madaniyatini shakllantirish va omma oldida erkin chiqish qilish ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari ilmiy asosda bayon etiladi.*

Kalit so'zlar: *notiqlik qobiliyati, nutq madaniyati, kommunikativ kompetensiya, metodik yondashuv, interaktiv metodlar, taqdimot, debat, oliy ta'lim.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются теоретические и практические основы методического развития ораторских навыков у студентов. Анализируются компоненты ораторской компетенции, педагогические принципы ее формирования, а также эффективные методы и технологии. Также на научной основе излагаются пути повышения речевой активности студентов в процессе высшего образования, формирования культуры общения и развития навыков свободного публичного выступления.*

Ключевые слова: *ораторское искусство, культура речи, коммуникативная компетенция, методический подход, интерактивные методы, презентация, дебаты, высшее образование.*

Abstract: *This article examines the theoretical and practical foundations of methodological development of students' oratory skills. The components of oratory competence, the pedagogical principles of its formation, as well as effective methods and technologies, are analyzed. Also, the ways of increasing students' speech activity in the process of higher education, forming communication culture, and developing free public speaking skills are scientifically substantiated.*

Keywords: *oratory, speech culture, communicative competence, methodological approach, interactive methods, presentation, debate, higher education.*

Globallaşw processleri jedellesip baratırǵan házirgi dáwirde joqari bilimlendiriw sisteması aldında turǵan áhmiyetli wazıypalardan biri - básikege shıdamlı, erkin pikirley alatuǵın, óz kózqarasın tiykarlı túrde bildirip biletuǵın qánigelerdi tayarlaw bolıp tabıladı. Zamanagóy qánige tek ǵana óz kásibiniń bilimdanı emes, al joqari sóylew mádeniyatına iye, jámaát penen nátiyjeli qarım-qatnas jasay alatuǵın, kópshilik aldında erkin hám isenimli shıǵıp sóyley alatuǵın shaxs bolıwı kerek. Usı kózqarastan, studentlerde oratorlıq qábiletin metodikalıq jaqtan rawajlandırıw máselesi áhmiyetli pedagogikalıq mashqala sıpatında kózge taslanbaqta.

Sheshenlik óneri shaxstıń awızeki sóylew arqalı óz pikirini anıq, logikalıq, jaqsı hám tásirli túrde bayanlay alıw qábileti. Ol til baylıǵı, grammatikalıq sawatlılıq, logikalıq pikirley, psixologiyalıq turaqlılıq, auditoriyanı seziw hám sóylewdi

jaǵdayǵa beyimlestire alıw sıyaqlı kóplegen faktorlar menen tıǵız baylanıslı. Sheshenlik tek ǵana sulıw sóylew emes, al maqsetke baǵdarlangan, dálillerge tiykarlangan, tınlawshını isendire alatuǵın sóz qurıw óneri. Sol sebepli onı qalıplestiriw sistemalı hám ilimiy tiykarlangan metodikalıq qatnastı talap etedi.

Studentlerde sheshenlik qábiletin rawajlandırıw, bárinen burın, kommunikativlik kompetenciyanı qalıplestiriw menen úzliksiz baylanıslı. Kommunikativlik kompetenciya - bul shaxstıń túrli kommunikativlik jaǵdaylarda til quralların durıs hám nátiyjeli paydalana alıw qábileti. Ol lingvistikalıq, sociolingvistikalıq, pragmatikalıq hám strategiyalıq komponentlerden ibarat. Joqarı bilimlendiriw procesinde bul komponentlerdi basqıshpa-basqısh rawajlandırıw arqalı studentlerdiń sóylew potencialın arttırıw múmkin.

Metodikalıq jaqtan qatnasta bolǵanda, sóylew qábiletin rawajlandırıw procesi bir neshe principlerge tiykarlanıwı kerek. Birinshiden, sistemalılıq hám izbe-izlik principini úlken áhmiyetke iye. Sheshenlik kónlikpeleri qısqa múddette qalıplespeydi. Ol turaqlı shınıǵıwlar, ámeliy shınıǵıwlar hám analitikalıq jumıs nátiyjesinde jetilistiriledi. Sonıń ushın sóylew shınıǵıwları oqıw procesine úzliksiz túrde integraciyalanıwı zárúr. Ekinshiden, aktivlik principini tiykarında student passiv tınlawshı emes, al aktiv sóylew subyekti sıpatında kóriniwi kerek. Seminar, dógerek sáwbeti, pikir talas hám prezentaciya studenttiń sóylew aktivligin arttırıwǵa xızmet etedi. Úshinshiden, individuallıq qatnas principini talap etiledi, sebebi hárbir studenttiń sóylew tájiriybesi, psixologiyalıq ózgeshelikleri hám sociallıq belsendiligi hár qıylı boladı. Oqıtıwshı usı táreplerdi esapqa alǵan halda metodlardı tańlawı maqsetke muwapıq.

Oratorlıq qábiletin rawajlandırıwda interaktiv metodlardan paydalanıw joqarı nátiyje beredi. Atap aytqanda, debat metodı studentlerde ǵárezsiz pikirlew, dálillew, qarama-qarsı pikirlerdi talqılaw hám óz kózqarasın qorgaw kónlikpelerin qalıplestiredi. Debat procesinde student tek ǵana sóz dúzip qoymastan, tez pikirlew, sorawlarǵa juwap beriw hám auditoriya menen pikirlesiw tájiriybesin de arttıradı. Bul bolsa onıń sóylew isenimin bekkemleydi.

Prezentaciya metodı da sóylemdi rawajlandırıwdıń nátiyjeli qurallarınan biri. Student belgili bir tema boyınsha óz betinshe material toplaydı, onı sistemalastıradı hám auditoriya aldında prezentaciya etedi. Bul process sóylewdi rejelestiriw, tiykarǵı hám ekinshi pikirlerdi ajratıw, dálillerdi durıs jaylastırıw hám waqıttı basqarıw kónlikpelerin rawajlandıradı. Sonday-aq, kórgizbeli qurallardan paydalanıw sóylewdiń tásirshenligin arttıradı hám studenttiń ózine bolǵan isenimin kúsheytedi.

Obrazǵa túsiw metodları da sóylew kompetenciyasını rawajlandırıwda áhmiyetli orın tutadı. Túrli sociallıq jaǵdaylardı modellestiriw arqalı student real turmısqa jaqın sharayatta sóylew iskerligin ámelge asıradı. Máselen, jurnalistikalıq

ilajlar, intervyu, sóylesiw yamasa sud procesi sıyaqlı rolly oynlar studentte jaǵdayǵa beyimlesiwshenlikti, sóylesiw mádeniyatın hám psixologiyalıq turaqlılıqtı qalıplestiredi. Bunday shınıǵıwlar studenttiń tek ǵana sóylewin emes, al sociallıq belsendiligin de arttıradı.

Impromptu, yaǵnıy tayarlıqsız sóylew shınıǵıwları da ayrıqsha áhmiyetke iye. Kútilmegen tema boyınsha qısqa waqıt ishinde sóz dúziw studenttiń tez pikirlewin, logikalıq izbe-izligin hám sóylew shaqqanlıǵın rawajlandıradı. Bul usıl ásirese keleshekte pedagogikalıq, huqıqıy, siyasiy yamasa basqarıw tarawlarında jumıs alıp baratuǵın studentler ushın áhmiyetli.

Zamanagóy málimleme-kommunikaciya texnologiyalarınan paydalanıw sheshenlik qábiletin rawajlandırıw procesin jańa basqıshqa alıp shıǵadı. Videojazıw arqalı studenttiń sóylewin qayta kórip shıǵıw hám tallaw imkanıyatı bar. Student óz sózindegi grammatikalıq qáteler, artıqsha sózler, intonaciyalıq kemshilikler yamasa orınsız pauzalarǵı óz betinshe anıqlap, olardı saplastırıw ústinde islewi múmkin. Bunnan tisqari, onlayn platformalarda prezentaciya, podkast hám videobloglar tayarlaw arqalı studentler keń auditoriya menen pikirlesiw tájiriyesin arttıradı.

Sheshenlik qábiletin bahalaw máselesi de metodikalıq jaqtan áhmiyetli. Bahalaw procesi anıq ólshemlerge tiykarlanıwı kerek. Sóylewdiń logikalıqlıǵı, izbe-izligi, til normalarına muwapıqlıǵı, dawıs tempi hám intonaciya, auditoriya menen baylanıs ornalıw dárejese, isendiriwshenlik sıyaqlı kórsetkishler tiykarǵı ólshemler sıpatında qaralmaqta. Ashıq-aydın hám tiykarlı bahalaw studenttiń óz ústinde islewine motivaciya beredi. Sonı da ayrıqsha atap ótiw kerek, sheshenlik qábiletin rawajlandırıw tek bir pán sheńberinde emes, al barlıq oqıw pánleri kesiminde ámelge asırıwı maqsetke muwapıq. Hár bir pán oqıtıwshısı studentlerdiń awızeki shıǵıwlarına itibar qaratıwı, soraw-juwap proceslerin janlandırıwı hám erkin pikir bildiriwge iytermelewi zárúr. Integrativlik qatnas bolsa, sheshenlik kompetenciyasınıń turaqlı qalıplesiwin támiyinleydi.

Juwmaqlap aytqanda, studentlerde sheshenlik qábiletin metodikalıq jaqtan rawajlandırıw joqarı bilimlendiriwdiń tiykarǵı wazıypalarınan biri esaplanadı. Sistemalı jaqınlasıw, interaktiv metodlardan paydalanıw, individual ózgesheliklerdi esapqa alıw hám zamanagóy texnologiyalardı qollanıw arqalı studentlerdiń sóylew potencialın sezilerli dárejede asırıw múmkin. Nátiyjede jámiyette óz pikirin erkin, tiykarlı hám tásirsheń túrde kórsete alatuǵın, kommunikativlik jaqtan jetik hám básekige shıdamlı qánigeler qalıplese.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. M. Usmonov “Pedagogika” – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. R. Qo‘ng‘irov “Nutq madaniyati” – Toshkent: Fan, 2016.

Qaraqalpaq til biliminiń aktual máseleleri: teoriya, ámeliyat, metodika

II Respublikalıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

№ 2/2026

3. J.Tursunov “Oliy ta’lim pedagogikasi” – Toshkent: Tafakkur, 2020.
4. O’.Tolipov, M. Usmonboyeva “Pedagogik texnologiyalar” – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
5. B.Yo’ldoshev “Notiqlik san’ati” – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.